

Akademie výtvarných umění v Praze

Studijní program Výtvarná umění

Ateliér Grafika 2

DIPLOMOVÁ PRÁCE

INSIDE THE ABSENCE

INSIDE THE ABSENCE

Vypracoval: BcA. Ondřej Klavík

Vedoucí diplomové práce: prof. akad.mal. Vladimír Kokolia

Oponent diplomové práce: prof. Mgr. Miroslav Petříček Dr.

Akademický rok 2023/2024

Formování absence

TÉMA A NÁMĚTY

Moje diplomová práce je tvořena především velkoformátovými kresbami uhlím na plátně. Důležitým aspektem v ní jsou obrazové vlastnosti a vnitřní narativy. Hlavním tématem této práce je přítomnost absence. Konfrontuji samotný proces reprezentace chybění, které neustále uniká, odkrývá se, zahluje se a mizí. Absence se v mé práci zpřítomňuje především skrze náměty, které jsou na chybění založené – tedy jsou formovány skrze své okolí nebo jiným způsobem implikují *absenční vlastnosti*. Příkladem jsou různá odkrytá niterná místa Země, která jsou tvořena postrádanou hmotou. Ta je v nich přítomna právě skrze své chybění. Téma absence je klíč, skrze který přistupuji k vlastní tvorbě, a dále jej rozvíjím formou různých strategií, námětů a přístupů. Tento pojem zaštiťuje další podtémata, které „kurátoruji“ podle různých logik a strategií chybění, ale o tom později...

Mé ohledávání absence započalo u krajinných námětů a různých dutin Země. Tyto místa často implikují grafické principy – tedy jsou založeny na odebírání a přeskupování hmoty, vystavěny na negaci. Lomy, jeskyně, štoly, díry, škvíry, dutiny, trhliny v povrchu. Jejich základem (podobně jako u chybění) je přítomnost něčeho jiného. Jsou jen a pouze negativem pozitivního materiálu – jsou vždy v něčem. Definice této absence je tedy závislá na okolí, které ji formuje. To se ztotožňuje s chyběním. Můžeme je nazývat „ontologickými parazity“.

Motiv lomu je první z námětů v rámci této práce a celý projekt formoval. Je v něčem stěžejní. Když vidíme lom, tak se nutně nesoustředíme na to, že tam něco není, byť je to evidentní. Lom je odkrojenou krajinou, odkrytým nitrem, propastí. Je matricí prázdná. Podstatný je obsahový přesah toho, čím je lom pro nás, pro společnost, pro současný environment, nezávisle na mém doprovodném slovu.

Dále zobrazuji odhmotnění a přesuny hmot. Těžba, kopání, odebírání, přemísťování. Za hmotu považuji nejen materiál, ale i myšlenku, informaci, která se náhle ocitá stranou, aby umožnila odhalit něco, co je podprahové, pod povrchem.

Mezi další náměty v tomto okruhu patří například jeskyně, jakožto zástupce přirozeně odebrané hmoty přírodou. Pro udržení délky textu nebudu vše důkladně rozepisovat a jen zmíním

několik, pro mě klíčových, slov a souvislostí spojených s jeskyněmi: odkaz na počátek¹, prapůvod, spiritualitu, Platónovo podobenství o jeskyni², archivaci, záhyby a labyrinty³, křehkost⁴, matrici⁵, plenér, modulaci hmoty světlem⁶, nebo obecně na metafyzické, či existenciální otázky⁷...

Dále se má práce přesouvá do jiných sektorů zájmu, též ve spojitosti s absencí. Například čerpá z mytologií nebo z historie a re/konstrukce zaniklých míst, objektů, kultur. Reference referuje na referenci. Řeším jádro, studuji Chazary, štěpím obraz, ptám se, co je dutina pro dutinu? Postupně se místy protíná reálné s fiktivním, obecné s konkrétním, popisné s abstraktním... Vnímám to jako dlouhodobý projekt, který vyžaduje čas. V současnosti prezentuji spíše fragment soustředěný především na krajinu.

PRAKTICKÁ ČÁST

V diplomové práci je chybění⁸ formováno také skrze samotný proces tvorby:

Jakožto student grafiky inklinuji ke grafickému smýšlení a přirozeně jej aplikuji do procesu tvorby. Užívám grafického principu coby „praktikování chyběného“. Myslet chyběním je způsob, skrze který obraz buduji nejen námětově, ale i formálně, skrze různé techniky. Například kreslím pozadím, přepínám mezi pozitivním a negativním viděním stopy kresby, selektuji pohledy do vrstev nebo během plenéru nechávám gravírovat (tisknout) hmotu země do plátna.

Absenci nelze ztvárnit přímo, je to grafický princip – tedy musí se zjevit mimochodem – bokem. Někde na pomezí, mezi „matricí a otiskem“.

Mimo grafické myšlení se chybění zpřítomňuje také prostřednictvím kresebného přístupu, kdy se náměty místy pohybují na hranici čitelnosti a abstrakce.

¹ A rození viz. Škvíry existence. BRACH-CZAINA, Jolanta. *Škvíry existence*.

² Podle Platóna umělec nikdy nemůže „vyjít z jeskyně“. „My jsme ti jeskyňáři!“ PLATÓN. *Ústava*. VII. kniha, 514a-517a.

³ DELEUZE, Gilles. *Záhyb: Leibniz a baroko*; LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm. *Monadologie a jiné práce*.

⁴ Vnitřku a vnějšku. Např. povrchový prostor nad jeskyní má zásadní vliv na vnitřní obsah dutiny.

⁵ Jeskyně je otisk, nejen zvuku či světla... např. v mé yogínské praxi (tradiční Náthské) se do jeskyně chodí provozovat sádhana.

⁶ Některé kreslím zevnitř ven. Je to camera obscura.

⁷ Spíše v duchu Herzogovy extatické pravdy.

⁸ S tím související praktiky odkrývání, zahalování, mizení...

Obrazové vlastnosti

Do popředí se tlačí formální stránka děl. Motivy se rozpouští ve struktuře plátna a uhelně skvrně. Obsah místy uniká a mizí, musíme ho rozklíčovat, dešifrovat... Nacházíme se někde mezi čitelným a abstraktním, reálným a fiktivním, mezi identifikováním a re-identifikováním toho, na co se díváme. S každým dalším pohledem se obraz proměňuje, mizí měřítko, odkrývá se jiné.

Tvářnost

Obrazy obsahují „ukryté vnitřky“. Něco se tam tváří, ale co? Mimo původní námět se vyjevuje ještě něco zcela jiného, unikajícího své identifikaci, něco odvráceného. Je tam, dalo by se říct, jistá tvářnost. Je to přeskakování mezi viděným a nepovšimnutým. V tomto ohledu se obraz stává časovým.

Noření, zažranost, surovost

Jednou z vlastností obrazů je tendence pohledového noření. Ta je umocněna kresebným přístupem i náměty. Cíleně se snažím budovat obraz tak, aby diváka pohledově nutil se „propadat“ do obrazu, a toho, co vyjevuje. Skrze kresebný způsob a zvolený materiál se uhel vписuje do vnitřních vláken plátna a vytváří obrazový dojem zažranosti a hloubky.

INSTALACE, MATERIALITA, FORMÁTY

Volba materiálů

Chci, aby v rámci práce téměř vše souviselo se vším. Aby vše mělo vnitřní logiku, včetně volby materiálů. Například narace uhlu ke krajině, lomům a těžbě. Uhel mi umožňuje specifický kresebný přístup v kombinaci s měkkostí plátna. Plátno je nenapnuté, s přiznanou materialitou. Dodává kresbě barvu. Během plenérových kreseb se podklad částečně gravíruje do obrazu. Rozdíl v měkkosti podkladu mění kresebnou stopu i intenzitu. S tím aktivně pracuji.

Formáty

Větší formáty jsou o velikosti 150x150 cm a více. U těch je mnohem větší konfrontace s prostorem. Více se ztrácí měřítko námětu a mění se i vztah vůči divákovi. Kresby jsou údernější a poskytují zcela odlišnou obrazovou zkušenost než menší formáty.

Menší formáty jsou o velikosti zhruba 37x35 cm. Ty přináší trochu jiný způsob tvorby, a to obrazově i obsahově. Bylo třeba začít pracovat na jemnější plátno. Práce je mnohem subtilnější a vyžaduje více detailnosti a jemnosti. Menší formát mi umožňuje urychlit celý proces vzniku

jednotlivých hotových kreseb, a tak vnést i větší dynamiku do výběru námětů a experimentu s kresebnými přístupy. Začal vznikat celek, který díky udržení jednotného formátu, spolu více interaguje. Původní záměr byl vytvořit z nich knihu, ale v rámci instalace diplomové práce bude pravděpodobně vystaven jen výběr, jednotlivě, aby se kresby neponičili a práce byla přístupnější většímu počtu diváků.

Instalace

Studium umění jsem započal v intermediálním ateliéru. To mě dost formovalo v rámci vnímání instalace. Obrazy vnímám nejen obrazově (pohledově), ale i jako objekty. Mé kresby patří do prostoru.

Nad objektovou částí práce jsem strávil velké množství času. Vznikla celá řada skic objektů. Od kovových konstrukcí, přes různé systémy zavěšení, až po varianty užívající „gumicuky“, výtvarně ztvárněné dalekohledy a podobně. Během roku jsem zkoušel pracovat se dřevem, odléval řadu objektů ze sádky a kovu. Něco dopadlo zdárně, něco nikoliv. Nakonec to trochu závisí na přiděleném výstavním prostoru, který v současnosti není ještě určen. Ideální instalaci zatím neznám a považuji to za jednu z hlavních problematik do budoucna. Měla by vždy interagovat s výstavním prostorem. Osciluji mezi vystavením kreseb zakomponovaných do objektové podoby a upozaděním instalace vůči obrazovosti obrazů.

INSPIRACE

Obecně má na moji tvorbu velký vliv literatura, teorie, filozofie a kinematografie. Vytváří mi vodítka mezi jednotlivými pracemi, které sice nemohou být pro diváka čitelné, ale pro mě, jakožto autora, jsou při tvorbě formující. Pro nastínění jich několik selektivně uvedu:

Teorie a filozofie: G. Didi-Huberman (Pred Časom), titul Mizení a Ticho z edice Myšlení současnosti, G. W. Leibniz, Gilles Deleuze, M. Merleau-Ponty, Emmanuel Levinas, Henri Bergson, Jacques Derrida, Roland Barthes, Jolanta Brach-Czaina (Škvíry existence) a rovněž prof. Miroslav Petříček, Dr. (především přednášky předmětu Hraniční témata filosofie A na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy).

Kinematografie: Werner Herzog (dokumentaristická tvorba), František Vlácil, David Lynch (Twin Peaks), Cary Joji Fukunaga (True Detective), Andrej Tarkovskij, Béla Tarr.

Baletrie: Milorad Pavić (Chazarský slovník), Witold Gombrowicz (Kosmos), Marcel Proust (Hledání ztraceného času)

Umění: Adriana Šimotová, Vladimír Boudník, Josef Váchal, František Bílek, Michal Ranný, El Greco, Goya, Rubens, Malevič, Cézanne, Richard Serra, Joseph Beuys, ateliér Grafiky 2.

ZÁVĚR

Co dál

Určitě chci do budoucna věnovat více pozornosti instalaci a intermediální podobě kreseb. Ještě se s tím má něco stát, jen jsem dosud nevyřešil co. Souběžně s tvorbou pracuji na vlastní typologii chybění a poznámkovém aparátu, doplněným o různé reference, které se propisují do tvorby. To by mohlo práci dále dotvářet. Také chci realizovat některé z dlouhodobě zamýšlených intermediálních objektů, na které dosud nebyl čas nebo nevycházely podle mých představ.

Reflexe a ohlédnutí nazpět

Když jsem začátkem školního roku začal pracovat na diplomové práci, měl jsem poměrně přesnou představu o tom, co vznikne. Očekával jsem od sebe, že vytvořím poměrně velké množství obrazů komponující různé typy chybění a souběžně i realizuji několik větších objektů. Během roku jsem se však potýkal s různými komplikacemi, kdy práce nešla podle mých představ a požadovaným tempem. Nakonec vznikl soubor několika kreseb menších i větších formátů a mé původní ambice musely jít stranou. Přesto považuji kresby za zdařilé a jsem s nimi spokojen. Určitě, ale vidím spoustu prostoru k rozvoji, a to jak kresebně, tak koncepčně. Svou diplomovou práci nevnímám jako uzavřený cyklus, ale jako fragment, projekt, který je třeba rozvíjet ještě v průběhu dalších let.

Shrnutí

Diplomová práce je tvořena kresbami uhlím na plátně a formována absencí. Absence se v práci zpřítomňuje skrze náměty, způsob realizování a obrazové vlastnosti. Lomy, jeskyně, stoly, díry, dutiny, trhliny v povrchu odkazují na chybění, přítomnost něčeho jiného. Zobrazují odhmotnění hmot: těžba, kopání, odebírání, přemísťování. Tyto primární náměty se setkávají s mytologií, re/konstrukcí zaniklých míst, objektů, kultur. Nacházíme se někde mezi čitelným a abstraktním, reálným a fiktivním. Obsah místy uniká a mizí, musíme ho rozklíčovat, dešifrovat. S každým dalším pohledem se obrazy proměňují, unikají své identifikaci a odkrývá se jiné, vyjevující cosi odvráceného a podprahového.

LITERATURA

SVATOŇOVÁ, Kateřina a KRTILOVÁ, Kateřina (ed.). *Mizení: fenomény, mediální praktiky a techniky na prahu zjevného. Myšlení současnosti*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3660-3.

ŠTERBÁKOVÁ, Daniela. *Ticho: John Cage, filozofia absencií a skúsenosť ticha*. Vydanie prvé. *Myšlení současnosti*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-4139-3.

MERSCH, Dieter. *Epistemologie estetična*. Přeložil Miroslav PETŘÍČEK. *Myšlení současnosti*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. ISBN 978-80-246-4030-3.

BIERHANZL, Jan. *Estetika ambiguity. Myšlení současnosti*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4883-5.

VIRILIO, Paul. *Estetika mizení*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010. ISBN 978-80-87378-21-2.

BRACH-CZAINA, Jolanta. *Škvíry existence*. Přeložil Michael ALEXA. Praha: Malvern, 2019. ISBN 978-80-7530-208-3.

MERLEAU-PONTY, Maurice. *Oko a duch a jiné eseje. Teorie - Texty*. Praha: Obelisk, 1971.

LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm. *Monadologie a jiné práce*. Přeložil Jindřich HUSÁK. Praha: Svoboda, 1982.

DELEUZE, Gilles. *Záhyb: Leibniz a baroko*. Přeložil Marie CARUCCIO CAPORALE. Praha: Herrmann, 2014. ISBN 978-80-87054-38-3.

DELEUZE, Gilles a GUATTARI, Félix. *Tisíc plosin*. Praha: Herrmann, 2010. ISBN 978-80-87054-25-3.

DIDI-HUBERMAN, Georges. *Pred časom: dejiny umenia a anachronizmus obrazov. Anthropos (Kalligram)*. Bratislava: Kalligram, 2006. ISBN 80-7149-789-4.

BERGSON, Henri. *Hmota a paměť: esej o vztahu těla k duchu*. Přeložil Alan BEGUIVIN. *Knihovna novověké tradice a současnosti*. Praha: OIKOYMENH, 2003. ISBN 80-7298-065-3.

BARTHES, Roland. *Mytologie*. Třetí vydání v českém jazyce. Přeložil Josef FULKA. *Bod (Dokořán)*. Praha: Dokořán, 2018. ISBN 978-80-7363-888-7.

PLATÓN. *Ústava*. Přeložil Radislav HOŠEK. *Antická knihovna (Svoboda)*. Praha: Svoboda-Libertas, 1993. ISBN 80-205-0347-1.

PROUST, Marcel. *Hledání ztraceného času*. Přeložil Prokop VOSKOVEC, přeložil Jiří PECHAR. V Praze: Rybka Publishers, 2020. ISBN 978-80-87950-76-0.

GOMBROWICZ, Witold. *Kosmos. Současná světová próza (Argo)*. Praha: Argo, 2007. ISBN 80-7203-820-6.

PAVIĆ, Milorad. *Chazarský slovník: román lexikon v 100 000 slovech*. 2., přehlédnuté vyd., V Mladé frontě 1. Přeložil Stanislava SÝKOROVÁ. Praha: Mladá fronta, 2011. ISBN 978-80-204-2101-2.